

Lowly Worm & Aphrodite

Sense that sees itself is spirit

Derk Thijs

Ym

Het eerste stuk kan overal zijn. Vanaf het station ga je steeds rechtdoor, langs twee onder een kap huizen achter gladgeschoren heggen, langs een veld voor hondenuitlaters, langs een zwembad en een basisschool. Dan rechtsaf een breed plantsoen in, geflankeerd door antiseptische sociale woningbouw, daarna neem je bij de rotonde links de Planetenweg, bij de Dekamarkt rechts de Linneausstraat, tot waar de huizen ophouden.

Dan zie je de haven, die daar beneden ligt als een vieze keuken. Wie via het rommelige zandpad afdalt tot in de damp van de tankstations en de vrachtwagens en langs het gebouw loopt waar Whinefish op staat, tot aan de kade, wordt ondergedompeld in een andere wereld.

Met mijn bus erheen rijden klopte helemaal, een Renault Master uit 1993, met vieze oude dieselmotor. Alleen al om mee te kunnen stinken met alles wat hier stinkt, of Darkness on the edge of town te draaien terwijl je in het donker langs de staalfabriek rijdt. New Jersey aan het Noordzeekanaal. Vuur uit schoorstenen en groene dashboardverlichting. Die bus is nu weg want te vies, ook al voelt dat futiel als je die schoorstenen ziet.

Onder de kade pruttelt en schuimt het water als soep in een pan. Het lijkt hier altijd eb, alles ligt ontbloot en in afwachting: japanse oesters aan de palen van de steiger, met zeesla behangen touwen en blaaswier op basaltblokken. Bloot, zo ruikt het ook: een glibberige geur van vis en slib die tussen de lege flessen opstijgt uit ronddrijvende kratten van piepschuim.

Kade

Voor mij is deze plek elementair. Ooit speelde ik graag op de pier. Bij eb was er tussen de zwarte stenen een deinende, veranderlijke wereld te ontdekken waarin niets me vertrouwd voorkwam, met allerlei onbestemde levensvormen, tussen plant en dier in: wieren, schelpen, zeeanemonen, krabben. Nu denk ik dat de onbegrensde en veelvormigheid van het leven in deze overgangszone me toen al fascineerde. Op het land is alles vastomlijnd, maar het leven in het water is veranderlijk, alsof vaste vormen worden opgelost, waarbij ook degene die alles mijmerend waarneemt als water wordt. Hier in de haven komt er nog bij dat ook het levenloze soms organisch lijkt. De fabriek komt over als één groot ademend organisme. Flarden plastic bewegen als zeewier in het water. Tussen de basaltblokken liggen dingen die zo lang in zee hebben gedreven dat hun oorspronkelijke identiteit is losgeweekt, hun herkomst is niet meer te bepalen.

IJmuiden is een plek waar de natuur voorgoed is verweven met het handelen van mensen. Als je naar de zee kijkt zie je in de verte windmolens. De mens komt overal zichzelf tegen en werken in IJmuiden is een oefening in het wennen aan de definitieve afwezigheid van het onaangetaste. Alles is vermengd en op een of andere manier in de soep.

(Ik maakte een soort weefsels van acrylverf en stukken textiel of papier, schilderijen als tapijten, waar er geen onderscheid is tussen beeld en drager. Het zijn feitelijk doodse stukken plastic, maar door alles wat ik er mee probeerde heeft het oppervlak ook sporen van een soort leven.)

Dit mijmerend waarnemen van een onbenoemde, sensuele wereld is misschien een soort fenomenologie. Het registreren van indrukken en sensaties zonder interpretatie en verbale begrenzingen. Rondlopen in IJmuiden tussen al die geuren en gewaarwordingen is een mogelijkheid om jezelf te verliezen, om ergens in op te gaan. Toen ik hier begon te werken dacht ik dat ik een impressionist kon worden. Maar dat bleek niet zonder risico, want wat voor houvast heeft iemand die zich overgeeft aan vluchtige fenomenen?

Ik geef het toe: De afgelopen twee en een half jaar in mijn atelier ben ik vaak verdwaald. Ik liet mezelf meedrijven met alles wat er gebeurde op mijn doek, er waren nauwelijks nog vooropgestelde criteria, het enige dat telde leek de vraag of ik naar het ding zelf kon blijven kijken zonder dat het verveelde.

Is verdwalen erg? Ik werkte veel maar kreeg maar weinig af. Veel ging verloren omdat ik niet wist waar te stoppen. Aan de andere kant: Wie verdwaalt let beter op. Zonder standpunt kun je meer zien, kun je steeds andere dingen zien en steeds andere dingen maken. Misschien is bewustzijn niets anders dan twijfel: een soort trilling die alle vanzelfsprekendheden los maakt, zoals in schilderijen van Bonnard. Die tonen het wonder van zichtbaarheid en zinderen van een tastend bewustzijn.

In mijn schilderijen moet bijna altijd een waarnemende gestalte aanwezig zijn, een subject dat niet veel meer is dan een oog dat kijkt en zich tegelijkertijd afvraagt wat het betekent om te zien. In een dichtbundel van Ben Lerner wordt Novalis geciteerd: Sense that sees itself is spirit.

Hoe dan ook: voor mij was er nog iets anders nodig, iets dat het mogelijk maakt om op zeker moment het dwalen stop te zetten.

De krokante krab

Als je je op die kade omdraait zie je De Puntzak, je kunt het checken met Google Streetview: Halkade 33, Ym. Maar als je het gele poppetje dan iets richting de rotonde sleept zijn de opnames ouder en ontdek je dat die snackbar tot voor kort de Krokante Krab heette en dat er een hele mooie krab op het dak stond. Alleen bestelden mensen daardoor steeds tevergeefs vis en om die reden werd de naam veranderd. De man die er werkt heeft ook wel iets van een krab.

Die snackbar met een krab op het dak werkte als een onbekend symbool: het riep een wereld op, en de krab wenkte me om daarin onder te gaan. Maar die opgeroepen wereld was iets anders dan een verzameling van zintuiglijke, onbenoemde fenomenen. Het was juist herkenning, want de haven van IJmuiden is ook archetypisch, als een plek uit een Kuifje-album. Een wereld die al ergens bestond, mentaal, als een verzameling herinneringen van verhalen en beelden van anderen, zoals die krab op het dak zelf ook al een interpretatie van iemand anders was: cultuur in plaats van natuurlijk fenomeen. IJmuiden is een plek uit een strip, uit een nummer van Bruce Springsteen, uit een gangsterfilm. En Philip Guston ligt overal op de loer.

Deze geschematiseerde, tot visuele ideeën teruggebrachte interpretatie van de werkelijkheid is precies de tegenhanger van die genuanceerde, sensuele wereld van de fenomenologie, waar het er eerder om gaat het begripsmatige denken te snel af te zijn.

De begripsmatige omgang met de werkelijkheid maakt verhalen mogelijk. Het is de taal van mythologie. Een gecultiveerd eiland voor de dwaler in de zee van indrukken.

Kun je fenomenologische mythologie bedrijven? Ik wil beide: de duidelijke grafische lijn van strips én de picturale, atmosferische rijkdom van impressionisme. Kunnen die twee in één beeldruimte bestaan? En moeten ze dan tot een synthese worden gebracht of kan die tegenstelling ook onbemiddeld binnen het beeld functioneren? En wat levert dat op?

In de boeken van James Joyce, waarin Stephen Dedalus langs de stranden bij Dublin loopt, is een ideaal bereikt: de versmelting van binnen- en buitenwereld, van herinneringen, emoties, waarnemingen en atmosfeer, in een telkens veranderende tekst, soms transparant, soms bijna helemaal ondoorzichtig. De tekst zelf is één groot organisme, dat begrenzingen van particuliere levens- en kunstvormen overstijgt.

In romantische schilderijen zijn het altijd mensen die over landschappen of zeeën uitkijken. Maar het leek me niet slecht om mensen nu uit beeld te laten, want misschien is het tijd om door andere ogen te kijken. Houdt bewustzijn op bij de individuele mens, of is het iets zonder subject, iets waarvan afzonderlijke wezens slechts deel kunnen uitmaken? Ik houd van

het animisme in tekenfilms, waar niet alleen dieren, maar ook een vuilnisbak of een baksteen karakters kunnen zijn. Mijn zoon heeft een knuffel in de vorm van een kwal. De waarnemende gestalten in mijn schilderijen werden steeds simpeler, totdat alleen een soort wurm met ogen overbleef.

Die worm heeft een geschiedenis: het is namelijk ook een citaat uit een schilderij dat ik op de academie maakte, dat op zijn beurt weer refereerde aan Mr. Hanky, de eenzame 'kerstpoep' uit South Park. Maar de beweging die het figuurtje maakt, als een traprede, heeft meer te maken met een oudere voorvader, namelijk de vrolijke worm met Tiroler hoed en één gymp van kinderboekenschrijver Richard Scarry. Hij heet Lowly Worm en rijdt door Scarry's bladzijdes (en dus door mijn kindertijd) in een appel op wielen. Hij is op alle plaatjes te vinden, ergens aan de rand, altijd kijkend.

Middenhavenstraat

Als je om de haven heen loopt, kom je bij de kade waar aan schepen wordt gewerkt. Hier lijken de straatklinkers van ijzer te zijn, omdat er altijd dikke kettingen worden uitgerold. De stenen zijn rond afgesleten, roestbruin en glanzend. De rommel die hier ligt maakt niemand wat uit. Sowieso maakt het niemand wat uit hoe alles er hier uitziet en dat bevalt me. Ik heb een hele serie foto's van de gevels van loodsen, garages en werkplaatsen hier en ze zijn allemaal mooi. Ze zijn hier erg goed in

het bouwen met golfplaat. Volgens mij is hier nog nooit een architect geweest. Er zijn ook geen witte lijnen op de straten. IJmuidenaren houden ervan rond te rijden in grote pick-ups.

Normaal gezien liggen hier: Octopus, Merlin Diver, Ary en Marion.

Het ruikt naar: ijzer, polyester, olie en dieselrook.

Aan het eind van de kade is Paragon C463 afgemeerd, een van de booreilanden waarvan de pijlers buiten IJmuiden zichtbaar zijn. Als kerk-torens, maar dan omgekeerd: ze zijn gericht op het onzichtbare onder ons, niet op iets onzichtbaars boven ons. Aan de overkant van de kanaalmonding zie je de schoorstenen met hun eeuwige rook. En in de andere haven, hierachter, liggen de megavissersschepen. Tussen al die monstrueuze bedrijvigheid lijkt de mens een randverschijnsel.

De straat hierachter is de Middenhavenstraat, met een Kuife-vuurtoren en met mijn werkplek. Met roet op de vensterbank. En met schilderijen met lijsten van aluminium, omdat dat glanst als de zee.

Als je dingen echt als fenomenen ziet, zie je de bedoelingen niet.

Misschien dat de fabriek rookt om op te kunnen lossen in de lucht.

Misschien is vis eten een onhandige manier om onderdeel te worden van de zee.

Het inademen van rook is contact maken met de fabriek.

Dingen om te schilderen: Reflectie van schoorstenen in water.

Onderwaterrook.

Het moment waarop je ineens door het water heen kan kijken en vissen kan zien.

De reflectie zien en er tegelijk doorheen kijken.

Ook schoorstenen verbinden de lucht met de aarde.

Dat we vis eten is misschien een gevolg van vis die zich wil tonen.

De mens is een medium voor rook en voor vis.

Voor rook en voor vis is de mens een medium.

Als ik 's avonds naar huis ga vliegen de meeuwen uitgelaten en richtingloos rond in een lucht die groter en lichter is door de nabijheid van het water.

Zee

Wat zoeken mensen bij de zee? Is het de leegte zelf? Die monnik van Friedrich, heeft die genoeg aan wat hij ziet of wacht hij ergens op?

Als je naar de zee kijkt, lijkt ze altijd een belofte in zich te dragen, ze roept een verwachting op van iets dat wezenlijk anders is dan wijzelf. Maar kan de zee nog iets absoluut anders en subliems zijn als zij op alle manieren is beïnvloed door menselijk handelen, en gevuld met onze zoi? Dat de mens in plaats van iets absoluuts altijd zijn eigen krakkemikkige voortbrengselen en daarmee zichzelf tegenkomt, daar kan ik mee leven, maar dan omarm ik wel graag die voortbrengselen die het meeste hoop bieden.

Er is een motief dat wat mij betreft een legitiem antwoord zou kunnen zijn

op de verwachting van de zee, namelijk het motief van de geboorte van Venus, iedereen kent het, van Botticelli's schilderij. Venus (of Aphrodite) wordt geboren uit door Uranus bevrucht zeeschuim en een briesje blaast haar op een schelp naar de kust. Het is de belofte van liefde. Daarvan is de zee in verwachting.

Een hele stapel schilderijen waarop ik probeerde te schilderen hoe iemand opduikt uit een schelp is mislukt. Met dit soort beladen gedachten lukt het natuurlijk niet om zo een motief rechtstreeks af te beelden, er is veel te veel intentionaliteit. Je kan zoiets alleen toevallig tegenkomen, en anders kun je een plek vrijhouden. Misschien is dat de reden voor de omslachtigheid van de groep werken in deze tentoonstelling: misschien kan die groep gezien worden als een aantal omcirkelende bewegingen, bedoeld om een plek vrij te houden, omzichtige rituelen die als enige doel hebben een verwachting levend te houden. Ieder schilderij moet anders zijn omdat het uiteindelijk niet om de vorm gaat, maar om iets levends dat voortdurend van vorm verandert.

De mythe van de geboorte van Venus is ook een reden om in IJmuiden steeds goed op te letten: iedere schelp kan *die* schelp zijn. En alle corruptie en exploitatie hier maakt de verwachting alleen maar pregnanter. Natuurlijk is dat vooral een metafoor, een manier om te zeggen dat het mooie en onschuldige zich overal en op ieder moment kan aandienen. Misschien gaat het ook alleen om het vinden van de juiste blik, die het lelijke in het mooie kan veranderen.

De krokante krab, deel II

In wat vroeger de Krokante Krab was heeft iemand een wandschildering gemaakt met de vrienden van SpongeBob Squarepants. Je ziet een zeester die vanachter een rots kijkt naar een krab die een hamburger tevoorschijn tovert in de zee (rechts zie je nog Sheldon J. Plankton en zijn groene voelspriet). In die schildering is zo ongeveer alles wat ik wilde wel bereikt. Protagonisten die andere wezens zijn dan mensen. Een combinatie van atmosferische effecten (hier met spuitbus gemaakt) en scherpe grafische lijnen. En een invulling van de verwachting van de zee: boven in beeld, waar in oude schilderijen heiligen verschenen of andere openbaringen, verschijnt in bruine bubbels van frituurvet een hamburger. Voor degene die verdwaald is en daar vrede mee heeft, is dat misschien genoeg.

Afb. kleine sculptuur volgende pagina: Aphrodite (Venus) in een schelp, hellenistisch terracotta beeldje, 3^e-2^e eeuw v. Chr. (Hermitage Museum, St Petersburg)

Colofon

Tekst Derk Thijs

Redactie Laura Schuster

Derk Thijs wordt ondersteund door het Mondriaan Fonds

Derk Thijs – YM

1 september – 6 oktober 2018

Galerie Onrust

Planciusstraat 7

1013 MD Amsterdam

+31 (0)20 420 2219

info@galerieonrust.nl

www.galerieonrust.nl

woensdag – zaterdag, 13 – 18 uur en op afspraak